

УДК 351.824:33.021:005.591.6 (477)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.1.7>

Шевченко Лілія Гранитівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики
Дніпропетровського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Савостенко Тетяна Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики
Дніпропетровського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

**НАПРЯМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

**DIRECTIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TOOLS
IMPLEMENTATION OF STATE INDUSTRIAL POLICY IN UKRAINE**

У статті наведено розв'язання актуальної наукової проблеми обґрунтування напрямів запровадження інноваційних інструментів реалізації державної промислової політики.

Проаналізовано діяльність уряду України щодо запровадження заходів стосовно підтримки промисловості, що свідчить про відсутність документів стратегічного характеру в цій сфері.

З метою вдосконалення державної промислової політики України з урахуванням сучасних викликів проведено аналіз особливостей застосування інноваційних інструментів промислової політики у країнах Європейського Союзу, окреслено перспективи впровадження європейського досвіду. Зазначено, що для вирішення завдання забезпечення сталості економічного розвитку в Європейському Союзі запроваджено концепцію смарт-спеціалізації (розумна спеціалізація), що полягає у виявленні та реалізації унікального для кожного регіону та/або країни потенціалу економічного розвитку, заснованого на його специфічних конкурентних перевагах. Однією з важливих складових частин концепції смарт-спеціалізації у країнах Європейського Союзу є концепція кластерного розвитку промисловості.

Висвітлено стратегічні напрями розвитку промислового сектора України відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Зроблено висновок про значний відрив національних підходів до реалізації промислової політики від європейських практик, спричинений недостатніми ресурсами регіональних стейкхолдерів і слабкою підтримкою центрального уряду.

У статті приділено увагу питанню організації та розвитку інноваційних високотехнологічних кластерів. Визначено, що напрями їх створення мають бути інтегровані до регіональної стратегії розвитку. Запропоновано науково-прикладні підходи застосування актуальних інноваційних інструментів державної промислової політики, які конкретизовано у пропозиції щодо створення Інноваційного високотехнологічного кластера (ІАМ) на регіональному рівні та напрямках консолідації дій зацікавлених сторін.

Ключові слова: публічне управління, промислова політика, інноваційні інструменти, стратегія, смарт-спеціалізація, державна підтримка, кластер, стейкхолдери.

The article investigates the current scientific problem of substantiating the directions of introduction of innovative tools for the implementation of state industrial policy.

The activity of the Government of Ukraine on the implementation of measures to support industry is analyzed, which indicates the lack of strategic documents in this area.

In order to improve the state industrial policy of Ukraine, taking into account modern challenges, an analysis of the peculiarities of the application of innovative instruments of industrial policy in the EU, the prospects for the implementation of the European experience are outlined. It is noted that to solve the problem of ensuring the sustainability of economic development in the EU introduced the concept of smart specialization (smart specialization), which is to identify and implement unique for each region and / or country economic development potential based on its specific competitive advantages. One of the important components of the concept of smart specialization in the EU is the concept of cluster industrial development.

The strategic directions of development of the industrial sector of Ukraine in accordance with the National Economic Strategy for the period up to 2030 are highlighted. It is concluded that national approaches to the implementation of industrial

policy are significantly separated from European practices, caused by insufficient resources of regional stakeholders and weak support from the central government.

The article focuses on the organization and development of innovative high-tech clusters. It is determined that the directions of their creation should be integrated into the regional development strategy. The scientific and applied approaches of application of actual innovative instruments of the state industrial policy are offered, which are specified in the offer on creation of the Innovative high-tech cluster (IAM) at the regional level and directions of consolidation of actions of interested parties.

Key words: *public administration, industrial policy, innovative tools, strategy, smart-specialization, state support, cluster, stakeholders.*

Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції, насиченість внутрішнього ринку товарами імпортного виробництва, недосконалість механізмів публічного управління промисловим сектором погіршують стратегічні перспективи розвитку країни. Це зумовлює необхідність формування промислової політики, орієнтованої на заходи довгострокового, стратегічного характеру, спрямованої на створення умов для надання економічному зростанню у промисловому секторі економіки сталого характеру.

Незважаючи на велику кількість наукових праць вітчизняних і закордонних дослідників щодо механізмів промислової політики, у сучасних умовах соціально-економічного розвитку України та її регіонів актуальності набувають дослідження, у яких містяться пропозиції щодо інтеграції сучасних інструментів, що використовуються у провідних країнах, до стратегічних документів регіонального та національного рівня, а також практичні рекомендації щодо їх запровадження.

За часи незалежності в Україні було здійснено низку заходів щодо підтримки промисловості з метою попередження занепаду важливого сектора економіки, але бракувало документів стратегічного характеру в цій сфері. У період 1996–2003 рр. було ухвалено дві концепції державної промислової політики України (у 1996 та 2003 рр.), у квітні 2018 р. Кабінет Міністрів України оприлюднив для обговорення проект Стратегії розвитку промислового комплексу України до 2025 р., але цей документ досі не ухвалений, що свідчить про відсутність дотепер стратегічного документа розвитку промисловості.

Водночас необхідно зазначити, що 3 березня 2021 р. постановою Кабінету Міністрів України № 179 було затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 р., що є ґрунтовним, комплексним документом, у якому, зокрема, промисловість визначена як «каталізатор економічного зростання та опора сталого розвитку України» [1]. У стратегії визначено 4 стратегічні цілі за цим напрямом, серед яких «створення нових виробничих потужностей шляхом стимулювання інноваційної діяльності підприємств у всіх регіонах країни з використанням конкурентних

переваг кожного з них» [1]. Звертаємо увагу на те, що серед викликів та перешкод досягнення цілі визначено:

- відсутність тісної співпраці наукових установ та промислових підприємств (відірваність української науки від реальних потреб промисловості та відсутність ефективної співпраці між наукою та промисловістю);

- відсутність смарт-спеціалізації (незавершений процес становлення об'єднувальних для всієї області точок зростання та пріоритетних напрямів у форматі смарт-спеціалізації) [1].

У цьому документі прописано шляхи досягнення стратегічної цілі, серед яких акцентуємо увагу на таких:

- упровадження Індустрії 4.0;
- сприяння регіональному розвитку;
- упровадження інноваційних технологій;
- розвиток українського машинобудування (транспортне та залізничне, виробництво сільськогосподарської техніки, суднобудування), хімічної, агро- та харчової промисловості [1].

Багатьма країнами та міжнародними організаціями вже розроблено механізми публічної політики, дію яких спрямовано на подолання проблем у промисловому секторі завдяки розвитку співпраці між учасниками інноваційної системи. Вони охоплюють ключові проблемні аспекти та сфери, що потребують державного втручання, – стимулювання інновацій, забезпечення рівних можливостей доступу до ринків і ресурсів та вирівнювання диспропорцій економічного розвитку регіонів.

На регіональному та національному/наднаціональному рівнях завдання забезпечення сталості економічного розвитку ефективно вирішуються завдяки концепції смарт-спеціалізації (розумна спеціалізація) – запровадженому Європейським Союзом (далі – ЄС) підходу, що полягає у виявленні та реалізації унікального для кожного регіону та/або країни потенціалу економічного розвитку, заснованого на його специфічних конкурентних перевагах. В основі підходу – розроблення країнами або окремими регіонами стратегій розумної спеціалізації, узгоджених як із наявними національними стратегіями інноваційного розвитку, так і із пріоритетами розвитку

сусідніх регіонів, що дозволяє досягати масштабніших цілей завдяки об'єднанню активів та зусиль регіонів.

Ключовими принципами цих стратегій визначено такі:

- обрання обмеженої кількості пріоритетів розвитку регіону з урахуванням його сильних сторін та міжнародної спеціалізації, уникання поширеної раніше практики дублювання пріоритетів розвитку інших регіонів і обрання «модних» напрямів (нано-, біотехнології тощо), для розвитку яких регіон не має критичної маси ресурсів. Чітке визначення обмеженого кола пріоритетів дозволяє сконцентрувати управлінські зусилля й уникнути розпорошення бюджетного фінансування;

- залучення до визначення пріоритетів розвитку регіону найбільш інноваційно активних місцевих підприємств та організацій, що мають практичні знання та досвід реалізації інноваційних проєктів, бачення щодо найбільш перспективних з погляду майбутнього розвитку регіону інноваційних технологій та продуктів, а також послідовності практичних кроків для втілення нових ідей;

- стимулювання внутрішньорегіональних та зовнішніх кроссекторальних зв'язків шляхом створення умов для розвитку кластерів світового класу, що сприяє розвитку спеціалізації та технологічної диверсифікації в регіоні;

- створення інноваційних систем у вигляді експериментальних платформ на основі широкого публічно-приватного партнерства із залученням нових, «неочікуваних» учасників [2].

Однією з важливих складових частин концепції смарт-спеціалізації у країнах ЄС є концепція кластерного розвитку, що почала впроваджуватися на початку 2000-х рр. та, з початком реалізації політики смарт-спеціалізації у 2011 р., була інтегрована до неї багатьма європейськими країнами з огляду на спільні цілі, методи та моделі організації інноваційної діяльності. Зважаючи на те, що більшість країн ЄС мають достатній досвід розвитку кластерів, реалізація концепції смарт-спеціалізації здійснюється з активним використанням методів та інструментів кластерної політики, зокрема й у частинах визначення пріоритетних напрямів розвитку, організації процесу відбору компаній і організацій, налагодження ефективного діалогу між учасниками. Крім того, актуальність впровадження концепції кластерного розвитку в європейських країнах та в Україні зумовлена її ефективністю щодо залучення МСП до ланцюгів доданої вартості, адже європейський досвід свідчить, що МСП виступають основними бенефіціарами кластерних програм.

Вивчення європейського досвіду в цій сфері доводить, що ЄС реально та швидко впроваджує принципи кластеризації економік своїх країн, зокрема:

- діють «Маніфест кластеризації ЄС» та «Європейський кластерний меморандум»;

- кластерний підхід до управління промисловістю інтегрований у принципи державних політик;

- кластери стимулюють значне підвищення продуктивності та впровадження інновацій;

- формування інноваційних кластерів передбачає державну підтримку як на національному, так і на регіональному рівнях;

- процеси кластеризації у країнах ЄС уважаються одними з головних драйверів розвитку інноваційних та промислових екосистем [3].

З погляду стратегічних цілей, шляхів та завдань за напрямом «Промисловість», що визначено в Національній економічній стратегії на період до 2030 р., на особливу увагу заслуговує розгляд організації та розвитку інноваційних високотехнологічних кластерів. За європейськими підходами, основою таких кластерів є колаборація (співпраця) широкого кола гравців відповідного економічного сектора – малого та середнього бізнесу, великих підприємств, університетів, наукових установ та лабораторій, інкубаторів, центрів трансферу технологій. Кластер є важливим продовженням і однією з форм розвитку місцевої інноваційної екосистеми, що сприяє розвитку конкретного регіону та/чи галузі. Інтеграція в місцеву екосистему включає також розвиток відносин не тільки з учасниками кластера, а з більш широким колом гравців, що входять у той чи інший економічний сектор.

Розвиток кластерів підтримується відповідними програмами, що включають формування інфраструктури кластера, сервісні послуги для учасників, а також інші інструменти та механізми, що дозволяють краще реагувати на спільні виклики. Хайтек-кластери підтримують та розвивають активності R&D (лабораторії, технопарки, центри прототипування, центри та хаби 4.0), які, у свою чергу, залежать від загальних макроекономічних та фіскальних інструментів даного регіону та/чи країни. Щоб досягнути максимального економічного росту, ці інструменти повинні сприяти розвитку інновацій та розробок [3].

В Україні ми констатуємо значний відрив від європейських практик, спричинений недостатніми ресурсами регіональних стейкхолдерів і слабкою підтримкою центрального уряду, але, з іншого боку, натепер офіційно визначено наміри щодо їх запровадження.

В Асоціації підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) вважають, що єдиний шлях – через консолідацію всіх стейкхолдерів та фокусування на спільних цілях та середньо-, довгострокових програмах дій. Ними була розроблена модель створення хайтек-кластерів для стратегічної сесії у Дніпрі за участю німецьких консультантів [3].

Але, на нашу думку, спочатку ідея створення інноваційних високотехнологічних кластерів має бути інтегрована до регіональної стратегії розвитку. У серпні 2020 р. була затверджена Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 р. та План реалізації Стратегії регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 р. на 2021–2023 рр. Зважаючи на стратегічні цілі, що були визначені у Стратегії, зокрема інноваційний розвиток регіону на основі смарт-спеціалізації (рис. 1), вважаємо, що одним із таких проєктів може бути створення інноваційного високотехнологічного кластера ІАМ (Інжиніринг, Автома-

тизація, Машинобудування). Проєкт створення такого кластера кореспондує з напрямом реалізації стратегічної цілі, а саме «поліпшення умов для розвитку наукоємного виробництва, зокрема машинобудування».

Аргументи на користь створення кластера, що пропонується, такі:

- єднання в єдиному ланцюгу створення доданої вартості;
- підвищення можливості виходу на зовнішні ринки;
- зростання ролі цифровізації як ключового чинника конкурентоспроможності.

Просування ідеї створення регіональних кластерів ІАМ у регіонах було розпочато за підтримки таких організацій, як Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) – засновник руху «Індустрія 4.0», розробник проєкту Національної стратегії 4.0, де є значний фокус на кластерному розвитку, Українська агенція кластерного розвитку CLUST-UA, ГС «Хай-тек офіс Україна», інших [3].

Стратегічні цілі (пріоритети)				
1. Посилення економічної конкурентоспроможності регіону	2. Екологічна та енергетична безпека	Інноваційний розвиток регіону на основі смарт-спеціалізації	3. Забезпечення якісних умов життя	4. Розвиток людського потенціалу
Операційні цілі (напрями)				
1.A. Зменшення економічних дисбалансів, у тому числі на основі розвитку промислово-виробничого комплексу	2.A. Створення умов для поліпшення стану довкілля	СМАРТ.А. Розвиток потенціалу хімічного комплексу	3.A. Розвиток інфраструктури регіону. Благоустрій територій	4.A. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу
1.B. Розвиток агропромислового комплексу	2.B. Покращення управління відходами	СМАРТ.В. Поліпшення умов для розвитку наукоємного виробництва, зокрема, машинобудування	3.B. Підвищення до європейського рівня умов проживання мешканців області	4.B. Здоровий та культурний розвиток населення
1.C. Диверсифікація економіки монопрофільних міст	2.C. Енергоефективність та розвиток альтернативної енергетики		3.C. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів	
1.D. Розвиток туристичної сфери	2.D. Розвиток екомережі та рекреаційних зон		3.D. Підвищення ефективності публічного управління, інформатизація суспільства та розвиток е-демократії	

Рис. 1. Стратегічні цілі регіонального розвитку Дніпропетровської області та напрями їх реалізації [4]

Інноваційний високотехнологічний кластер ІАМ на регіональному рівні пропонується створювати за таким алгоритмом:

1. У регіоні відбуваються круглі столи й обговорення запропонованої концепції. Координатором виступає обласна державна адміністрація.

2. Після напрацювання консенсусу щодо засад та цілей об'єднання ухвалюється рішення щодо того, хто гратиме роль кластерного модератора та стосовно створення кластерної ініціативи ІАМ.

3. Створюється робоча група, яка працює над організаційними, юридичними моментами створення кластера.

4. Проводиться стратегічна сесія підписантів меморандуму (робочої групи).

5. Відбувається зібрання потенційних учасників кластера, на якому ухвалюють рішення про організаційну форму, Статут, програмні документи, систему та принципи управління кластером.

Після досягнення консенсусу на рівні стейкхолдерів відповідні звернення про підтримку кластерів ІАМ можуть бути направлені до таких центральних та регіональних органів виконавчої влади, а також інших стейкхолдерів промислового й інноваційного розвитку України:

– у Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства – для інтеграції у План

заходів реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 р.;

– у Міністерство освіти та науки України – для інтеграції в інноваційну стратегію України;

– у Міністерство розвитку громад та територій України – для створення централізованих кластерних політик на рівні держави й інтеграції в них цієї ініціативи;

– в обласні державні адміністрації, торгово-промислові палати, регіональні агенції з розвитку – для спільної консолідації та включення інноваційного високотехнологічного кластера ІАМ у спільні стратегії та плани регіонального розвитку.

Узагальнюючи вищевизначені аспекти, варто зазначити, що за умов, коли економічне зростання та сталий розвиток ототожнюються з науково-технічним прогресом, центральною складовою частиною промислової політики Україні повинно стати використання інноваційних інструментів її реалізації, зокрема високотехнологічних кластерів. Однак європейський досвід свідчить, що досягнення синергійного ефекту від запровадження інноваційних підходів у розвиток промисловості залежить від консолідації всіх головних стейкхолдерів промислового розвитку навколо стратегії, що повинно бути основним завданням діяльності публічних органів управління різних рівнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 р. : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 06.04.2021).

2. Щодо державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України : аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-derzhavnoi-politiki-pidtrimki-rozvitku-innovaciy-nikh-klasteriv-u> (дата звернення: 14.04.2021).

3. Регіональні стратегії промислових хайтек-модель та КРІ. URL: <https://www.industry4ukraine.net/news/regionalni-strategiyi-promyslovyh-hajtek-model-ta-kri/> (дата звернення: 14.04.2021).

4. Про Стратегію регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 р. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/rozvitok-regionu/strategiya-rozvitku/proekt-strategiyi-rozvitku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku> (дата звернення: 14.04.2021).